

Помаза-Пономаренко Аліна Леонідівна,

доктор наук з державного управління, старший дослідник,
начальник наукового відділу проблем державної безпеки
навчально-науково-виробничого центру

Національного університету цивільного захисту України

ORCID ID: 0000-0001-5666-9350

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК ВЕКТОР РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РІВНИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

BARRIER FREEDOM AS A VECTOR OF THE DEVELOPMENT OF THE PUBLIC ADMINISTRATION SYSTEM IN THE SPHERE OF ENSURING EQUAL CITIZENS' RIGHTS

Досліджено науково-теоретичні питання забезпечення безбар'єрності як вектору розвитку системи публічного управління загалом і державної ідеології зокрема. Аргументовано, що остання має передбачати механізми забезпечення рівних прав громадян і їхнього безперешкодного доступу до об'єктів фізичного оточення. З цієї позиції проаналізовано Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України та підкреслено, що вона заклала базис для забезпечення безбар'єрності. Крім того, досліджено підзаконні акти, спрямовані на деталізацію декларативних конституційних норм, зокрема, Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні. Виявлено, що в межах цієї стратегії та в науково-теоретичних публікаціях соціально-правового блоку запропоновано виокремлювати такі види безбар'єрності, як соціальна, економічна, освітня, цифрова, інформаційна, фізична, екологічна, громадська (суспільна) тощо. Відзначено, що прийняттю цієї стратегії передувало прийняття низки інших підзаконних актів, а на її виконання розроблено та впроваджуються методичні рекомендації, необхідні державним службовцям та посадовим особам органів місцевого самоврядування під час реалізації ними заходів із забезпечення безбар'єрності до всіх сфер державної політики. Установлено, що в Україні ще тільки напрацьовується позитивна управлінська практика щодо забезпечення безбар'єрності та рівності прав громадян, а саме: 1) у 2021 році прийнято Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні; 2) у 2021 році вітчизняним урядом створено міжвідомчу робочу групу з питань реалізації цієї стратегії, яку (групу) очолює Міністр розвитку громад та територій; 3) у 2022 році фахівцями Міністерства розвитку громад та територій проведено обстеження об'єктів територіальних громад (обстежувалися 5 типів об'єктів). З'ясовано, що через повномасштабну війну проти України, з одного боку, актуалізувалися питання забезпечення безбар'єрності та захисту прав громадян, а з другого боку, ускладнилися засоби діагностики рівня її забезпеченості на місцях. З урахуванням таких обставин до моніторингу рівня безбар'єрності долучилися всі громади тільки в Чернігівській, Хмельницькій, Тернопільській, Кіровоградській, Київській та Житомирській областях і в м. Києві. Обґрунтовано, що з метою повсюдного впровадження безбар'єрності на вітчизняних теренах доречно враховувати відповідний позитивний закордонний досвід. Акцентовано, що найбільш дієві управлінські практики щодо гарантування безбар'єрності напрацьовані в країнах, що впроваджують соціально орієнтовану державну політику, тобто в Скандинавських країнах і Німеччині. Наполягається на важливості проведення подальших наукових досліджень у сфері забезпечення безбар'єрності як загально державної ідеології України, а також упровадження на її теренах філософії суспільства без обмежень, що є основою правової держави, верховенства права та сталого розвитку територіальних громад.

Ключові слова: публічне управління, державна політика, державна ідеологія, суспільство без обмежень, сталий розвиток, територіальні громади, безбар'єрність, стратегія безбар'єрності, забезпечення рівних прав громадян.

The scientific and theoretical issues of barrier-free provision as a vector for the development of the public administration system in general and state ideology in particular have been studied. It is argued that the latter should provide for mechanisms to ensure equal rights of citizens and their unhindered access to objects of the physical environment. From this position, Chapter II "Rights, freedoms and duties of a person and a citizen" of the Constitution of Ukraine was analyzed and it was emphasized that it laid the basis for ensuring barrier-free access. In addition, by-laws aimed at detailing declarative constitutional norms, in particular, the National Strategy for the Creation of a Barrier-Free Space in Ukraine, have been researched. It was revealed that within the framework of this strategy and in the scientific and theoretical publications of the socio-legal bloc, it is proposed to distinguish such types of barrier-free access as social, economic, educational, digital, informational, physical, ecological, public (community), etc. It was noted that the adoption of this strategy was preceded by the adoption of a number of other by-laws,

and for its implementation methodological recommendations, necessary for civil servants and officials of local self-government bodies during their implementation of measures to ensure barrier-free access to all spheres of state policy, were developed and implemented. It was established that Ukraine is still developing a positive management practice to ensure barrier-free and equal rights of citizens, namely: 1) in 2021, the National Strategy for the creation of a barrier-free space in Ukraine was adopted; 2) in 2021, the national government created an interdepartmental working group on the implementation of this strategy, which (the group) is headed by the Minister of Community and Territorial Development; 3) in 2022, specialists of the Ministry of Community and Territorial Development conducted an inspection of the objects of territorial communities (5 types of objects were inspected). It was found that due to the full-scale war against Ukraine, on the one hand, issues of ensuring barrier-free access and protection of citizens' rights became more relevant, and on the other hand, the means of diagnosing the level of its provision on the ground became more difficult. Taking into account such circumstances, all communities only in Chernihiv, Khmelnytskyi, Ternopil, Kirovohrad, Kyiv and Zhytomyr regions and in the city of Kyiv participated in the monitoring of the barrier-free level. It is substantiated that with the aim of universal introduction of barrier-free access on domestic territory, it is appropriate to take into account relevant positive foreign experience. It is accepted that the most effective management practices for guaranteeing barrier-free accessibility have been developed in countries implementing socially oriented public policy, i.e. in the Scandinavian countries and Germany. It is emphasized the importance of conducting further scientific research in the field of ensuring barrier-freeness as a general state ideology of Ukraine, as well as the implementation on its territory of the philosophy of a society without restrictions, which is the basis of the rule of law, the rule of law and the sustainable development of territorial communities.

Key words: public administration, state policy, state ideology, society without restrictions, sustainable development, territorial communities, barrier-free, barrier-free strategy, ensuring equal rights of citizens.

Постановка проблеми. На початку 2023 року відбулося засідання Ради безбар'єрності, на якому перша леді України О. Зеленська разом із Прем'єр-міністром Д. Шмигалем слушно зацентрували увагу на важливості впровадження Плану заходів на 2023–2024 роки щодо забезпечення безбар'єрності з метою гарантування повноцінної реалізації прав громадян [11]. Цей план окреслив вісім пріоритетних проєктів, які мають виконуватися профільними міністерствами та іншими органами публічної влади.

Безбар'єрність в умовах повномасштабної війни та в період відновлення України – це її реалії, а не формальність. Завданням держави є забезпечення доступності освіти, працевлаштування, роботи, інформації, тобто можливостей жити повноцінно. Власне, будь-які рішення та зміни мають втілюватись «по-людськи і для людей». Безбар'єрність має стати наскрізним принципом функціонування системи публічного управління загалом і державної політики зокрема. Для цього мають бути розроблені дієві механізми забезпечення рівності прав громадян. Усе це засвідчує актуальність обраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню організаційних, правових, інформаційних та інших аспектів забезпечення безбар'єрності в різних сферах суспільного життя присвячені наукові напрацювання чисельної групи вчених Ю. Бойчук, Н. Добренької, С. Кисіль, Н. Криворучко, О. Кучерук, І. Лопушинського, Л. Пиріг, С. Романюк, О. Усик, М. Чайковського та ін. [7; 13; 19]. Не применшуючи наукових здобутків учених, можемо відзначити, що повномасштабна агресія проти України зумовила актуаліза-

цію проблематики забезпечення безбар'єрності, а, відтак, необхідність обґрунтування її як загальнодержавної ідеології та філософії українського суспільства, що, у свою чергу, покликано підвищити рівень його добробуту та доступ до об'єктів фізичного оточення.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз вітчизняної правової бази щодо особливостей функціонування системи публічного управління України в напрямку створення безбар'єрного простору в усіх сферах суспільного буття з урахуванням відповідних закордонних управлінських практик.

Виклад основного матеріалу. Ще довоєнні проєкти з безбар'єрності набули болючої актуальності для України та її громадян. Це відчули на собі всі, і сьогодні вони зростають, особливо фізичні бар'єри, через повномасштабну агресію проти України. Ця війна змусила українців стикнутися з евакуацією, необхідністю швидко дістатися до притулку, відновити втрачені (знищені) документи тощо. При цьому залишається ще значна кількість невидимих бар'єрів. Це може бути брак інформації, відсутність можливості працювати чи навчатися, економічна невпевненість. Отже, безбар'єрність багатогранна, як і бар'єри, пов'язані з суспільною життєдіяльністю.

Останніми роками в Україні безбар'єрність асоціювалася лише з подоланням фізичних перешкод (облаштуванням пандусів і підйомачів). Проте це поняття є значно ширшим і стосується насправді кожної людини. Для людини з інвалідністю кожен день дається як важке випробування, що здебільшого доводиться вирішувати самостійно. Через повномасштабну агресію проти України відтепер

значна кількість її громадян стикнулася з ситуацією втрати роботи, житла, здоров'я, членів сім'ї, необхідністю влаштування на роботу тощо. Усі ці проблемні питання стосуються бар'єрів для оптимальної суспільної життєдіяльності. Вирішення цих питань є обов'язком держави та її апарату з метою гарантування та підтримки соціальної безпеки на належному рівні. Крім того, наявні й інші бар'єри інституційного, інформаційного та іншого середовища. Так, люди літнього віку змушені стояти в чергах в державних і комунальних інституціях, місцеві жителі віддалених сіл не можуть оплатити комунальні послуги через цифрову неграмотність тощо. Таких прикладів можна навести безліч. На цій підставі можна стверджувати про забезпечення повсюдного впровадження безбар'єрності в Україні як державної ідеології щодо гарантування рівних прав кожного громадянина. Така ідеологія має передбачати безбар'єрне інституційне, інформаційне та інше середовище, що охоплює створення гідних умов життя будь-якої людини (незалежно від її статі, віку, фізичних можливостей чи стану здоров'я).

Підставами для висловлення гіпотези щодо важливості впровадження безбар'єрності як державної ідеології є положення ст. 3 Конституції України [8]. Згідно з Основним Законом України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [там само]. Однак значна кількість громадян України змушена стикатися з бар'єрами під час такого: 1) реалізації своїх прав; 2) отримання доступу до публічних послуг; 3) участі в культурному, політичному та суспільному житті тощо. Власне кажучи, зазначені бар'єри наявні в різних сферах суспільної життєдіяльності.

Таким чином, безбар'єрність – це забезпечення рівних прав людини та громадянина, у т.ч. за допомогою результативного застосування засобів цифровізації [23]. Процес забезпечення безбар'єрної реалізації прав громадянами вимагає застосування системного, інституційного й організаційно-функціонального підходів до системи публічного управління. На наше переконання, ці наукові підходи передбачають поширення інклюзивних практик, упровадження доступності до отримання матеріальної, психологічної та іншої допомоги.

Аналіз наукових напрацювань і вітчизняної правової бази [5; 7; 13; 17; 19; 20] дозволив визначити такі підвиди безбар'єрності, що забезпечується в межах функціонуючої системи публічного управління: 1) освітня; 2) економічна; 3) інфор-

маційна; 4) фізична; 5) цифрова; 6) екологічна; 7) громадська та ін. Розглянемо їх більш детально.

1. Освітня безбар'єрність передбачає забезпечення рівних можливостей для громадян і вільного їхнього доступу до освіти. При цьому ця освіта може бути базовою, вищою, упродовж життя. На підтвердження можемо навести ст. 53 Конституції України, за якої кожен має право на освіту [8]. Крім того, має забезпечуватися безперешкодний доступ до підвищення кваліфікації, під час здобуття іншої професії або набуття додаткових компетентностей.

2. Економічна безбар'єрність як один різновидів безбар'єрності вимагає забезпечення добробуту громадян незалежно від їхнього віку, статі, сімейного стану, стану здоров'я чи з якихось інших підстав. Власне, усі громадяни можуть вимагати від держави та її апарату створення умов і можливостей щодо свого працевлаштування, усунення вад державної влади у відкритті доступу громадянам до фінансових, земельних, матеріально-технічних та інших ресурсів з метою заняття підприємницькою діяльністю, реалізації самозайнятості, накопичення людського капіталу тощо. Особливості реалізації економічної безбар'єрності визначені насамперед у ст. 23, 42, 43, 44, 46, 48 тощо Конституції України, згідно з якими кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, на заняття підприємницькою діяльністю, на працю, на страйк, на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло тощо [8]. Крім того, різні аспекти гарантування економічної безбар'єрності визначені в ст. 1 Закону України «Про засади державної регіональної політики» (2015 р.) [3]. Власне кажучи, державна регіональна політика покликана забезпечити високий рівень якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності [там само].

3. Інформаційна безбар'єрність передбачає надання громадянам безперешкодного доступу до інформації (у різних форматах і з використанням цифрових та інших технологій). Надання таких можливостей має відбуватися незалежно від функціональних порушень або комунікативних можливостей громадян. Прикладом забезпечення оперативного та безперешкодного доступу до інформації може слугувати застосування: шрифту Брайля у громадських місцях, великошрифтового друку, аудіодискрипції, перекладу жестовою мовою, субтитрування, засоби альтернативної комунікації тощо. Право на достовірну, доступну

та повну інформацію гарантується відповідно до ст. 2 Закону України «Про інформацію» (1992 р.) [4]. Крім того, особливості гарантування інформаційної безбар'єрності визначені в ст. 31, 32, 34, 35, 40 тощо Основного Закону України [8].

4. Фізична безбар'єрність безпосередньо пов'язана з іншими її підвидами, дозволяючи підвищити доступність для громадян об'єктів фізичного оточення, інституційного, освітнього, інформаційного та іншого середовища (знову ж таки незалежно від віку, стану здоров'я, майнового стану, статі, місця проживання та інших ознак). Фізична безбар'єрність вимагає створення середовища, де суспільний простір фізично доступний для кожного громадянина шляхом упровадження принципів універсального дизайну [20]. Зважаючи на це варто погодитися з думкою, що фізична безбар'єрність поребує вжиття таких заходів:

1) удосконалення державних будівельних норм, які стосуються інклюзивності будівель і споруд, закладів освіти, а також об'єктів благоустрою. Це потрібно для того, щоб кожен новий об'єкт соціальної інфраструктури був зведеним без бар'єрів;

2) запровадження нових стандартів доступності об'єктів фізичного оточення, зокрема медичних закладів, громадських будівель, об'єктів культурної спадщини та ін.;

3) гармонізації стандартів доступності, ергономічності та зручності фізичного середовища та забезпечення їх відповідності міжнародній практиці досягнення безбар'єрності фізичного простору;

4) забезпечення контролю за дотриманням вимог будівельних норм та посилення відповідальності за їх порушення;

5) регулярне проведення моніторингу безбар'єрності соціально важливих об'єктів [там само].

5. Цифрова безбар'єрність також пов'язана з іншими підвидами безбар'єрності, і насамперед з інформаційною й економічною. Адже цифрова безбар'єрність передбачає створення умов для отримання необхідної інформації всім соціальним групам і категоріям громадян, незалежно від їхніх фінансових, матеріально-технічних та інших можливостей. Власне, громадянам повинен забезпечуватися доступ до швидкісного Інтернету, публічних послуг та публічної цифрової інформації [23]. Одним з основних перешкод на цьому шляху може бути цифрова безграмотність у суспільстві, руйнування енергетичної інфраструктури, збільшення загроз інформаційного характеру з боку держави агресора тощо. Безперечно, останніми роками на загальнодержавному рівні вживаються

різнохарактерні заходи, спрямовані на нейтралізацію впливу таких загроз, підвищення цифрової грамотності серед населення (наприклад, розроблені безкоштовні курси на платформі «ДІЯ»). У той же час, спостерігається ситуація низької поінформованості серед громадян про такі курси або відсутнє усвідомлене та вмотивоване бажання в людей щодо проходження таких курсів.

6. Екологічна безбар'єрність спрямована на забезпечення безпечного природного середовища для теперішніх та майбутніх поколінь. У цьому контексті варто вказати на два аспекти: 1) держава має гарантувати безпеку (у т.ч. екологічну) своїм громадянам) (див. ст. 3 Конституції України [8]); 2) самі громадяни зобов'язані не заподіювати шкоду природі, культурній спадщині, відшкодовувати завдані ним збитки (ст. 66 Конституції України [8]). Складності ситуації додає те, що повномасштабна агресія проти України унеможливує дотримання вищевказаних конституційних норм. Проте це одне з найважливіших завдань нашої держави, виконання якого наразі вимагає від неї оперативної й об'єктивної фіксації завданих країною-агресором екологічних збитків. У цьому контексті наявна низка проблемних питань, у т.ч. щодо уніфікації вітчизняної методики з оцінювання таких збитків у відповідності до міжнародних підходів. Однак зважаючи на обмеженість обсягу цього дослідження та важливість розгляду особливостей фіксації екологічних злочинів і збитків, вони мають становити предмет подальших наукових розвідок.

7. Суспільна та громадянська безбар'єрність, під якою розуміються рівні можливості участі всіх людей, їх об'єднань та окремих суспільних груп у житті громад та держави, рівний доступ до суспільно-політичного та культурного життя, сприятливе середовище для фізичного розвитку та самореалізації, а також інклюзивне середовище як передумова для участі в усіх формах суспільного життя та громадської активності [17].

У продовження умовного плану дослідження відзначимо, що, урахувавши інтеграційні прагнення України, варто розглянути європейські практики щодо сприяння безбар'єрного середовища. Аналіз наукових напрацювань дає підстави стверджувати, що найбільш дієві управлінські практики щодо гарантування безбар'єрності напрацьовані в країнах, що впроваджують соціально орієнтовану державну політику, тобто в Скандинавських країнах і Німеччині (більш дет. про зарубіжні моделі соціальної політики див. [14]).

У ФРН забезпечується інклюзивний доступ до працевлаштування за допомогою підвищення

кваліфікації та загальної обізнаності громадян. У Німеччині реалізуються управлінські заходи, що сприяють взаємодії працедавців і працівників, які мають інвалідність, похилий вік або дітей (віком до 6 років) чи не мають належного досвіду роботи [1]. На підтвердження парадигмального розвитку безбар'єрності в Німеччині свідчить також її Національний план дій 2.0, що передбачає імплементацію Конвенції ООН щодо прав осіб з інвалідністю (Nationaler Aktionsplan 2.0 der Bundesregierung zur UN-Behindertenrechtskonvention) у сфері освіти, реабілітації, охорони здоров'я, культури, спорту та дозвілля, будівництва та побуту, захисту прав жінок, соціальної підтримки сімей, дітей і молоді та ін. [21; 22]. Очевидно, що безбар'єрність у ФРН – це невід'ємна складова всіх сфер суспільної життєдіяльності, що визнана на рівні державної ідеології.

Схожа управлінська практика щодо забезпечення безбар'єрності напрацьована в Данії, Республіці Польща, Швеції та ін. Досвід цих країн щодо забезпечення інклюзивні умови навчання, праці, охорони здоров'я тощо засвідчує, що визначальне місце в цьому процесі займає стимулювання та заохочення працедавців, стейкхолдерів та інших зацікавлених осіб з метою забезпечення безбар'єрності. Така практика є позитивною, адже всі охочі мають можливості для реалізації прав на працю, освіту, підприємницьку діяльність тощо.

Щодо України, то на її території також є актуальним вирішення завдання зі створення безбар'єрного простору в різних сферах суспільної життєдіяльності [17]. При цьому вирішення такого завдання повинно набути ознак парадигмальності, тобто слід сформулювати нові знання щодо забезпечення сталого позитивного розвитку системи публічного управління в напрямку соціальної орієнтованості, інклюзивності, а, відтак, гарантування безбар'єрності. Це покликано, у свою чергу, підвищити рівень добробуту українців. У той же час, накопичуються та кристалізуються такі проблеми: щодо загального доступу до соціальної інфраструктури; ускладнений доступ до громадського транспорту та об'єктів фізичного оточення; цифрова неграмотність; відсутність адаптації інформації, сайтів та додатків для всіх громадян з будь-якими фізичними та матеріально-технічними можливостями; суспільне несприйняття (відсутність легітимації з боку населення державної політики); бар'єри в доступі до освіти, працевлаштування і під час здійснення посадових обов'язків тощо. Не сприяє комплексному вирішенню цих проблем недостатній рівень забезпечення статистичними даними у сфері

безбар'єрності, що, у свою чергу, ускладнює процес результативної реалізації державної політики щодо усунення бар'єрів у забезпеченні рівності прав громадян [17].

На доручення Президента України (указ № 533/2020 від 03.12.2020 р. «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» [16]) розроблено Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні. Ця стратегія спрямована на поширення практик інклюзії, недискримінації, запровадження принципів доступності й універсального дизайну для забезпечення рівних можливостей для всіх суспільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, літніх людей, молоді, жінок та ін. [16].

Безбар'єрність повинна стати новою суспільною нормою [11]. Саме тому у 2021 році Кабінетом Міністрів України було ухвалено Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору в Україні на середньостроковий період – до 2030 року [17]. Згідно з принципами стратегування короткострокові документи приймаються на період до 5 років, середньострокові – на період до 10 років, а довгострокові – на період понад 10 років. На виконання Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні затверджено також план заходів з її реалізації, але чомусь тільки на 2021 та 2022 роки. Аналіз положень стратегії дає підстави виокремити такі види безбар'єрності:

- фізична безбар'єрність;
- інформаційна безбар'єрність;
- цифрова безбар'єрність;
- суспільна та громадянська безбар'єрність;
- освітня безбар'єрність;
- економічна безбар'єрність;

– безбар'єрність до всіх сфер державної політики, що передбачає безперешкодне залучення представників суспільства до реалізації політичних процесів і громадської діяльності [там само].

Ці види безбар'єрності передбачають урахування положень провідних документів щодо створення безбар'єрного простору, а саме: Конвенції про права осіб з інвалідністю; Європейську соціальну хартію (переглянуту); Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та ін. При цьому Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні складається з двох основних рівнів: рамкових умов безбар'єрності та стандартів безбар'єрності [там само].

У 2022 році було проведено обстеження близько 13000 об'єктів у 957 територіальних громадах на предмет забезпечення безбар'єрності (рис. 1,

рис. 2) [18]. Згідно з даними рис. 1, рис. 2 можна зазначити, що до моніторингу долучилися всі громади у Чернігівській, Хмельницькій, Тернопільській, Кіровоградській, Київській та Житомирській областях і в м. Києві. У менших масштабах проходив моніторинг об'єктів фізичного оточення в Чернівецькій і Запорізькій областях, де до його проведення долучилися 25% та 18% громад відповідно. Найбільша ж кількість об'єктів, серед визначених типів, була обстежена в таких регіонах: 1) Київській області – 1353 об'єкти; 2) Дніпропетровській області – 1077 об'єктів; 3) Хмельницькій області – 1007 об'єктів [там само]. До речі, зразковим щодо ємності висвітлення аспектів безбар'єрності є сайт Хмельницької обласної військової адміністрації [2].

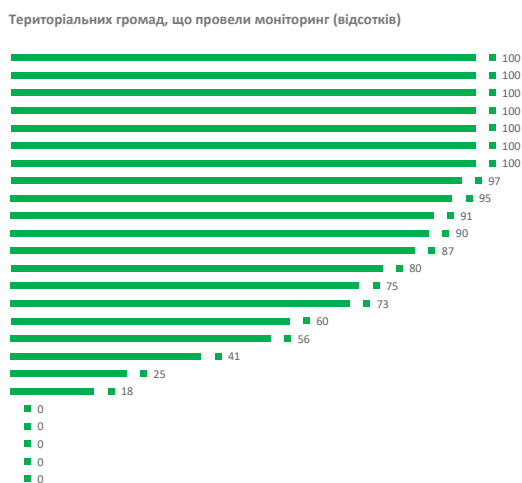


Рис. 1. Кількість обстежених територіальних громадах на предмет безбар'єрності фізичного оточення у 2022 році (у %)

Джерело: складено на підставі [18]

Обстеження об'єктів у територіальних громадах по Україні на предмет безбар'єрності відбувалося відповідно до вимог пункту 14 Порядку проведення моніторингу та оцінки ступеня безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю, затвердженого постановою Уряду України від 26.05.2021 р. № 537. Обстежувалися 5 типів об'єктів: 1) будівлі для розміщення евакуйованих осіб (гуртожитки, модульні містечка тощо); 2) адміністративні будівлі; 3) будівлі надавачів соціальних послуг; 4) центри зайнятості; 5) фінансові установи (банки, поштові відділення, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, інвестиційні фонди) [там само].

Об'єктів, обстеження яких проведено у 2022 році (відсотків від загальної кількості, відповідно до визначених типів)

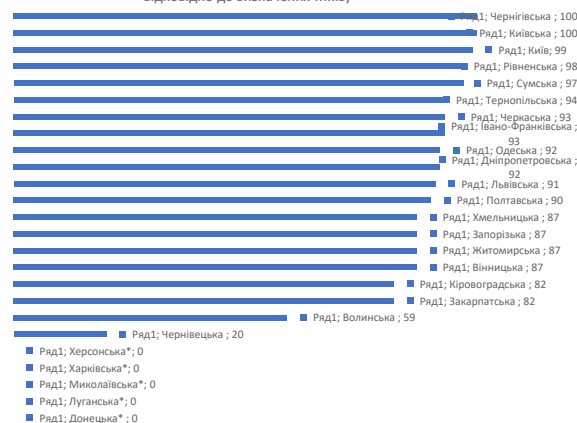


Рис. 2. Кількість обстежених об'єктів у територіальних громадах на предмет безбар'єрності у 2022 році (у %)

Джерело: складено на підставі [18]

Через повномасштабну агресію проти України на її суверенній території усе більше актуалізується питання забезпечення безбар'єрності, оскільки від результативності й оперативності діяльності публічних інституцій залежить комфортне та безбар'єрне середовища суспільної життєдіяльності. У цьому контексті фахівці Національного агентства України з питань державної служби (далі – НАДС) підготовлено Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності на робочому місці в державних органах [9], а також Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності на робочому місці в органах місцевого самоврядування [10]. Ці методичні рекомендації покликані забезпечити створення безперешкодного середовища та рівних можливостей для державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування під час виконання ними встановлених обов'язків, професійного й особистісного розвитку. Цінність аналізованих методичних рекомендацій полягає в тому, що вони окреслюють: 1) процедуру визначення стану безбар'єрності на робочому місці з відповідним алгоритмом дій; 2) методологію проведення опитування визначення стану безбар'єрності на робочому місці й опрацювання його результатів; 3) рекомендації при формуванні фізичної, цифрової та інформаційної безбар'єрності на робочому місці; 4) рекомендації, як інтегрувати принципи безбар'єрності в організаційну культуру органу; 5) настанови щодо взаємодії з особами з інвалідністю та ще багато іншого [там само]. На цій підставі можемо стверджувати, що розробники відповідних методичних рекомендацій визначили нові інтенції в унеможливленні виявів безбар'єрності до всіх сфер державної політики.

Крім того, НАДС заклали базис для системного забезпечення безбар'єрності до всіх сфер державної політики, затвердивши типову загальну короткострокову програму підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування «Забезпечення створення безбар'єрного простору на засадах рівності, недискримінації, доступності та інклюзії» [12]. Над розробленням типової програми працювала робоча група, до якої ввійшли представники НАДС, Мінсоцполітики, Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, ПРООН в Україні, Радник – уповноважений Президента України з питань безбар'єрності та ін. [там само]. Дана типова загальна короткострокова програма підвищення кваліфікації спрямована на таке: 1) підвищення рівня обізнаності державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування щодо міжнародних та національних стандартів з прав людини, недискримінації, доступності й інклюзії для забезпечення створення безбар'єрного простору; 2) розвиток умінь державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування організувати безбар'єрний простір в органах публічної влади відповідно до вітчизняного законодавства та міжнародних стандартів; 3) формування в державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування культури безбар'єрності в контексті філософії суспільства без обмежень [там само].

Таким чином, очікуваним результатом упродовження Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні та плану заходів з реалізації цієї стратегії є досягнення, з одного боку, легітимації (суспільної підтримки та визнання) стратегічного курсу держави у сфері створення безбар'єрного простору. А з другого – повноцінної та рівної реалізації прав громадян в отриманні:

- безперешкодного доступу до об'єктів фізичного оточення;
- інформації в найзручніший спосіб;
- прощеного доступу до цифровізованих й аналогових державних і комунальних соціально орієнтованих послуг;
- рівних умов участі в усіх сферах життя суспільства (на заняття фізичною культурою та спортом, для культурного (мистецького) та/або креативного вираження, провадження культурної діяльності, для доступу до культурних послуг, культурних цінностей, культурної спадщини й інформації про них);

– доступу брати участь у політичних процесах і громадській діяльності;

– рівних можливостей та вільного доступу до освіти, у сфері зайнятості, а також заняття підприємництвом [17].

Усе засвідчує важливість проведення подальших наукових розвідок щодо формування безбар'єрності як загально державної ідеології, що окреслює вектори розвитку системи публічного управління у сфері забезпечення рівності прав громадян в різних сферах суспільної життєдіяльності. Інформаційну базу для проведення подальших наукових досліджень становитимуть, зокрема, аналітичні звіти міжвідомчої робочої групи з питань реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Ця робоча група утворюється Урядом України й очолюється Міністром розвитку громад та територій [5]. Міжвідомча робоча група має готувати й оприлюднювати аналітичний звіт щороку не пізніше 20 березня [18].

Крім того, цінність становить Довідник безбар'єрності, що включає такі розділи: «Складові безбар'єрності», «Правила мови», «Словник» та «Безбар'єрний календар» [6]. До речі, електронний довідник доступний ще й на порталі «ДІЯ»: розділ «Дія. Безбар'єрність» на порталі державних послуг «ДІЯ» [15]. Усе це вказує на актуалізацію проблематики безбар'єрності, а також шляхів її забезпечення за допомогою новітніх технологій, цифровізації правозахисної державної політики [23].

Висновки. Отже, одним з основних завдань для України є усунення обмежень для її громадян (незалежно від їхніх фізичних та матеріально-технічних можливостей) у безбар'єрному доступі до освітньої, медичної та іншої соціальної інфраструктури, транспорту, під час працевлаштування, отримання публічної інформації та послуг від держави та/або бізнесу. Аналіз наукових напрацювань і вітчизняної нормативно-правової бази дозволив, по-перше, систематизувати підвиди безбар'єрності (цифрової, освітньої, соціальної, економічної та ін.). А по-друге, визначити перспективи реалізації цих видів безбар'єрності, яка затребувана суспільством як один з найважливіших напрямків державної філософії та публічної політики в Україні. Ця політика має забезпечити рівні права громадян шляхом створення безбар'єрного простору на засадах рівності, недискримінації, доступності та інклюзії.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Безбар'єрний простір для будівель – більший комфорт та якість життя для кожного. URL: <https://www.geze.ua/uk/cikavi-novini/temi/bezbarjernii-prostir-dlja-vsikh>.

2. Забезпечення безбар'єрного доступу для осіб з інвалідністю // Хмельницька обласна військова адміністрація. URL: https://www.adm-km.gov.ua/?page_id=9845.
3. Закон України «Про засади державної регіональної політики» № 156-VIII від 05.02.2015 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>.
4. Закону України «Про інформацію» № 2657-XII від 02.10.1992 р. // Офіційний веб-сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
5. Затверджено склад міжвідомчої робочої групи з розроблення проекту Національної стратегії безбар'єрності. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/zatverdzheno-sklad-mizhvidomchoyi-robochoyi-grupi-z-rozroblennya-proektu-nacionalnoyi-strategiyi-bezbaryernosti>.
6. Довідник безбар'єрності. URL: <https://bf.in.ua/>.
7. Кисіль С. С. Дизайн доступного та безбар'єрного архітектурного середовища об'єктів транспортної інфраструктури // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. 53. 2019. С. 29–37.
8. Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
9. Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності на робочому місці в державних органах, затверджені наказом НАДС від 31 березня 2023 року № 51-23. URL: <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-z-pytan-formuvannia-bezbariernosti-na-robochomu-mistsi-v-derzhavnykh-orhanakh>.
10. Методичні рекомендації з питань формування безбар'єрності на робочому місці в органах місцевого самоврядування, затверджені наказом НАДС від 04 квітня 2023 року № 52-23. URL: <https://nads.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-z-pytan-formuvannia-bezbariernosti-na-robochomu-mistsi-v-orhanakh-mistsevoho-samovriaduvannia>.
11. На засіданні Ради безбар'єрності за участю першої леді представлено пріоритетні проекти міністерств у цьому напрямку на 2023–2024 роки. URL: <https://www.president.gov.ua/ru/news/na-zasidanni-radi-bezbaryernosti-zachastyu-pershoyi-ledi-p-80989>.
12. Офіційний вебпортал Національного агентства України з питань державної служби. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/news/>.
13. Пиріг Л. А. Сучасний стан інтеграції людей з обмеженими можливостями в суспільство // Вісник Дніпропетровського університету. 2012. №9/2. Випуск 22. С. 135–140.
14. Помаза-Пономаренко А.Л. Соціальний розвиток і безпека регіонів: державно-управлінські аспекти : монографія. Харків: Видавництво «Діса плюс», 2017. 270 с.
15. Портал державних послуг «ДІЯ». URL: <https://bf.dia.gov.ua>.
16. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні: Указ Президента України від 03 грудня 2020 року № 533/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5332020-35809>.
17. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.
18. Рейтинг адміністрацій Рейтинг адміністрацій за ступенем безбар'єрності об'єктів фізичного оточення і послуг для осіб з інвалідністю. URL: <https://mtu.gov.ua/content/rejting-administracij-za-stupenem-bezbarernosti-obektiv-fizichnogo-otochennya-i-poslug-dlya-osib-z-invalidnistyu.html>.
19. Романюк С. В. Сучасні технології навчання осіб з особливими освітніми потребами // Педагогічний пошук, 2019. № 1 (101). С. 37–40.
20. Фізична безбар'єрність: що нам заважає? URL: <https://www.uoz.cn.ua/pub12082022.pdf>.
21. Good Examples on Barrier Free Nature Experience / Education in Europe. URL: <https://www.nature-without-barriers.eu/en/good-examples-on-barrier-free-nature-experience-education-in-europe.html>.
22. Nationaler Aktionsplan 2.0. URL: <https://www.bmas.de/DE/Soziales/Teilhabe-und-Inklusion/Nationaler-Aktionsplan/nationaler-aktionsplan-2-0.html>.
23. Pomaza-Ponomarenko A., Hren L., Durman O., Bondarchuk N., Vorobets V. Management mechanisms in the context of digitalization of all spheres of society // Revista San Gregorio. SPECIAL EDITION-2020. Núm. 42 . URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc>.